

Kako su se odevali Srbi u vreme kneza Miloša

ČOHA CAKLI A DUKATI ZVEČE

Niko nije nosio evropsko odelo. Odeća je bila statusni simbol. Muškarci su obavezno za pojasom nosili oružje, sa žalom za perčinima i kikama

Srpska nošnja
iz okolice Beograda

U Srbiji kneza Miloša niko nije nosio evropsko odelo. Čak i Srbi, doseljenici iz Austrije, da ih ne bi smatrali za tuđince, nosili su srbijansko odelo. Sem toga i Turci iz unutrašnjosti Srbije sa nepoverenjem gledali su ljude u evropskom odelu. Samo se četiri do pet lica nosilo "po evropski", i to su bili kneževi službenici. I oni su izgledali "kao bela vrana". Ceo ostali svet nosio je lokalnu odeću, a ona se delila na seosku i varošku.

Ovako u svojoj knjizi "Iz Srbije Kneza Miloša", obrađujući vreme između 1815. i 1839. godine, piše Tihomir R. Đorđević. Služeći se prevashodno materijalom i literaturom kojom je raspolagala Državna Arhiva dvadesetih godina, pred Drugi svetski rat, Đorđević je, kako sam u predgovoru veli, u ovoj knjizi sublimisao samo deo jednog većeg rada o prilikama u Srbiji Miloševog doba. Ogrativši se za "detalje" koje je iz Državne arhive pre Prvog svetskog rata sakupio, a koji su ratom propali, Đorđević u odeljku o nošnji tadašnje Srbije dalje govori.

Ukoliko se muško seosko odelo iz vremena kneza Miloša može rekonstruisati, ono je ovako izgledalo: na glavi šiljasta crvena kapa ili fes. Ili crna šubara. Svaki je kraj Srbije imao svoje karakteristike, pa se tako u Braničevu i Resavi nosila crna kapica od abe (grubog sukna), crvenokapica; u Hercegovini se ova kapa zvala kariklija. Oko fesa je često obavijan šaren peškir.

U Južnoj Srbiji, od Levča naniže ka Moravi, nosili su seljaci preko fesa ili glave peškir, pa su ih stoga nazivali peškiranima.

Devojačke kose nakićene cvećem, parama i prostim biserom bile su ispletene u kurjuk spušten do niže kolena. Na završetku ukrašen je sitnim novcem ili praporcima koji pri hodu zveče. Imućnije devojke su na glavi nosile crvenu kapu iskićenu sitnim dukatima i biserima. Gradske dame stare Srbije nosile su na glavi fes sa plavom kićankom....

Srpska ženska nošnja
iz Janja kod Jajca
19. vijek

Vuk Karayić u Danici iz 1827. godine piše da je "kariklija ili karikača od crvene abe ili čohe, odozgo je zatubasta kao fes, a sa strane ima crnu postavu, za koju se odozgo može što zađesti, gde koji u bojevima pozadijevaju fišeke da su im naručniji nego u kesama".

Do tela se nosila dugačka košulja od kudeljke, vezanih rukava i kolira i pripasivala se vunanim, ponajviše crvenim pojasom. Ispod košulje nošene su gaće (ni tesne ni široke) takođe od kudeljke. U jugozapadnoj Srbiji njih su zamenjivale pelengaće, ili pelengiri, vunene podeblje gaće do niže kolena. Od kolena naniže bile su dokolenice. Preko košulje je išao kratak zubun od belog sukna bez rukava, a preko njega gunj od crnog sukna do niže kolena i sa rukavima. Za pojasom obavezno nož, duvanyije su imale lulu, a poneko još i sviralu! Zimi su preko gaća nošene čakšire od belog vunenog sukna.

Neki Stevan Bralović iz Dražnja (srez Gročanski) kaže Đorđević, imao je na sebi "dva polovna gunja, od kojih jedan kratak a drugi dugačak, fes, bele čakšire, na nogama opanke i crvene čarape šumadinske. A neki pak, Radovan Petrović iz sreza Mlavskog nosio je kratak kožuh s rukavi, od belog sukna čakšire, opanke na bosim nogama i na glavi crnu šubaru..."

Na nogama je uz seosko odelo nošen opanak, negde sa čarapama do ispod kolena a u Mačvi šareni obojci.

Tako je bilo za svaki dan. Praznično odelo razlikovalo se uveliko i po kvalitetu i po boji. Nazivalo se, a i danas se u nekim selima npr. Podrinja (prim. aut.) naziva stajaćim odelom. Ono se čuva u sanducima lepe izrade i nosi samo po slavama, vašarima, i svetkovinama. Sastojalo se od bolje košulje, čarapa i opanaka još i od ugasito plavih čohanih čakšira, đečermje (jeleka) po kojoj se opasuje pojasom i koporana koji se nosi preko đečermje. Sve je bilo od iste čohje kao i čakšire. Za pojasom su nošena dva pištolja i veliki nož, a o pojasu bar dve kese pripojasnice i o njima ognjilo, mavalica i barutni rog ili tikvica a o levom ramenu duga puška "koja se više ubrajala u odelo nego u obranu".

Praznično - stajaće odelo čuvalo se u sanducima lepe izrade i nosilo se samo o slavama, vašarima i svetkovinama. Za pojasom nošena su dva pištolja i veliki nož, a o pojasu bar dve kese pripojasnice i o njima ognjilo, mavalice i barutni rog...

II

Za razliku od muške ženska se nošnja pojedinačno veoma razlikovala čak i u istom kraju Srbije. Uglavnom prema poreklu stanovništva, što je naročito vidljivo bilo u Beogradu. Evo dva opisa ženske nošnje koji se po svemu razlikuju.

Srpska nošnja
iz okolice Beograda

U Gornjaku su devojke nosile ispletenu kosu nakičenu cvećem, parama i prostim biserom i sa kurjukom spuštenim do niže kolena, koji se završava sitnim novcem ili praporcima koji pri hodu zveče. Imućnije su na glavi nosile crvenu kapu iskičenu stinim dukatima i biserom. Žene su oko kape nosile peškir pušten do kolena izvezen crvenim pamukom, vunicom i svilom, našaran cvećem, parama, dukatima. Iznad čela su imale nešto poput krune. Sve ostalo su imale isto i žene i devojke: Na vratu đerdan (siromašnije prost granat a imućnije cvancike, talire i marjaše, a bogate po nekoliko dukata). Nosile su košulje dugih vezenih rukava, crveni šareni pojas "za udivljenije išaranu sa različitim bojama kecelju", kako kaže J. Vujić, zatim lepo išarane čarape i opanke koji su zatezali nogu kaiševima. Preko svega išao je beli zubun od belog sukna, negde dug do kolena a negde do poda išaran po ivicama i leđima crnim, crvenim pamukom, parama i tokama.

U Bukovici, selu Podrinjskom, ženske kape su bile kičene novcima, spređa u malim venčićima tako "da kad žena ide one pare sve se ljuljaju i zveče". Na prednjoj strani kapa ima rese, a i one okičene novčićima. Neke su nosile okrugle kape - "kao god bundeva iz koje viri kojekakvo cveće a iz cveća pera paunova. I ovde su pare svuda oko kape, te su ljuljaju i zveče pri ženinom hodu. I ovde se nosi đerdan, dugačka izvezena košulja, šaren pojas, jedna do dve izvezene kecelje, šarene čarape opanke s kajiši i proče".

Đorđević kaže da je ovakav opis srbijanske ženske seoske odeće najvernije načinio Joakim Vujić, pa da njegovim rečima i završimo: "Celokupno žensko seosko odelo, sem opanaka i nekih ukrasa na glavi, i sav vez izrađivalo je samo ženskinje".

A kako varošani

Ženska narodna
nošnja u Vinkovcima

Varoško muško odelo podrazumevalo je na glavi fes ili "kapa na podobije jedne dinje", te su ga tako i zvali - dinjara ili dinjarlija. To će po svoj prilici biti i kapa čitakinja, kakvu je nosio Lazar Mutap. Šal oko glave bio je vrhunac elegancije i označavao je izvestan stepen slobode, jer su Turci nerado gledali nošnje čalme (Ni fes Turci nisu rado gledali kako Srbijanci nose, pogotovo ako je fes i kićanku imao. Tako je Jovan Obrenović iz Čačka knezu Milošu javio "da u Novoj Varoši i Pazaru Turci koga god s fesom i kićankom vide poskidaju ih, i u blato bacaju i zgažavaju na šta je knez savetovao da se onda - u Pazar i ne ide").

Dalje su muški varošani do tela nosili košulju, dugu do poda, a preko nje, do članaka dugu i šarenu anteriju, koju su prepassivali svilenom pojasom. Preko svega je išao dug i širok gunj s rukavima osrednje dužine, ili kratko ćurče. Gunj su u Beogradu nazivali i koporan. Zimi su nosili dimlije ili šalvare, a na nogama su nisili bele čarape i crvene jemenije.

Narodna nošnja
iz Bosne, seljak

Dimlije su pravljene od plavetna platna ili svile, a šalvare od čoje. Gunj se pravi od crna sukna ili krpe (kupovni). Naročito su knezovi nosili gunjeve od plave, zelene, često crvene čoje. On se u Srbiji, kaže Vuk Karayić, "nosi svrh svijeh ostalih haljina i zato se po njemu ne opasuje".

Ponegde su Srbi varošani nosili jelek preko košulje, od somota, išaran zlatnim širitom, koji se naročito oko vrata jasno video. Preko jeleka je išla dugačka široka haljina od šarenog katuna. Preko nje se opasivao silav u kome su bili zadenuti pištolj, hanyar i arabija. Bili su tu još i patrontaši i maslenica za podmazivanje oružja.

Zanimljivo je da je u vreme kneza Miloša u Srbiji nosio oružje svako ko ga je imao. Bilo je predloga da se ono nosi i samo ako se pođe na duži put, ali to je narod razumeo kao "razoružavanje" pa je ovaj predlog na skupštini 1837. godine žestoko napadan i - odbijen.

Dakle, oružje je ostalo za pojasom. Preko silava išao je šareni šal, a preko svega rečenog nosilo se dugačko yube bez rukava, zeleno ili plavo, optočeno gajtanima srebra ili zlata. Na nogama čakšire širokoga tura i vrlo tesnih nogavica ispod kolena, privezane šarenim podvezicama, a od listova naniže otpozadi zakopčane gustim nizom sitnih kopči.

Gunj je bio ogledalo kulture i vaspitanja, uzajamnog uvažavanja i poštovanja, te je bilo krajnje nepristojno bez gunja izaći pred kakvu otmenu ili po položaju stariju ličnost.

III

A žene varošanke

Narodna nošnja
iz Južne [Srbije](#)

Prvo i prvo ovo [ženskinje](#) nije samo sebi izrađivalo odeću. Sve je bilo zanatlijske izrade, sem košulja i čarapa. Knez Miloš je u [Beogradu](#) imao svog ličnog terzibašu koji mu je izrađivao

odela i slao u Kragujevac.

Dakle, gradske dame stare [Srbije](#) nosile su na glavi fes sa plavom kićankom. Imućnije dame su imale fes izvezen biserima i zlatom i on se nazivao tepeluk. Oko fesa bareš - svilena vezena marama, a kose su im bile ili opletene oko glave ili puštene niz leđa - ali obavijene svilenom maramom. Minduše u ušima i nize velikih i srednjih dukata oko vrata, dukati i biseri u kosi - bili su obavezan deo [ženskog](#) nakita. Odelo je činila vezena košulja, širokih rukava, anterija prepasana svilenim pojasom sa dve velike ukrasne kopče s preda. Preko svega duga široka, spređa rasečena, haljina od fine čohe, zlatom izvezena i zlatnim gajtanima optočena - bunda, yube, a leti do pojasa kratko, i isto tako ukrašeno libade. Na nogama su bile dimlije ili šalvare i plave zelene, žute ili crvene papuče. Na prstima zlatno prstenje.

Varoške su žene u [Srbiji](#), na ulici krile lice kao Turkinje. Preko glave su nosile tulbent ispod koga su im se samo oči videle. Preko leđa su imale neku vrstu fereye koja im je pokrivala odelo.

Mlade devojke su, polazeći na venčanje, i dok ne prođe svadba i po selima i u varošima pokrivala glavu duvakom ili koprenom sve do 1850. godine.

Knez Miloš je u svemu vladao svojim narodom, pa i u modi. U mnogome je uticao na način odevanja i češljanja ljudi. A bio je, može mu se priznati, i praktičan. Kako su žene u [Srbiji](#) nosile tako spletene kose da su jedva glavu okretale, pa se stoga teško i retko i češljale a kosa im zbog toga rano opadala, naredio je knez da se ovakvo češljanje ukine. Naredba je naišla na priličan otpor, kažu [knjige](#), pa su se morale "upotrebiti i nasilne mere".

[Ženska](#) nošnja iz Vinkovaca

Ništa lakše nije bilo ni sa perčinima u muška sveta. Mnogi su se, doduše, još u Karađorđevo vreme odrekli perčina po ugledu na ljude koji su dolazili sa strane: (jedan od prvih je bio Hajduk Veljko). Karađorđe, praktičan kao i Miloš, naredio je da se seku perčini "jer u bojevima Turčin ščepa Srbina za perčin, pa mu ne da mrdnuti, a Srbin Turčina nema zaštita da uhvati, jer mu je glava obrijana".

Srbi su samo delimično poslušali gospodara, tako da su perčini nošeni i u vreme kneza Miloša.
Ali on je bio nemilosrdan.

Narod je skupljan u zborove gde su im starešine nasilno, velikim terzijskim makazama perčine sekli. Ljudi su se, kažu sećanja, postidjeni kućama vraćali, noseći u rukama svaki svoj perčin koji su bili debeli kao konjski repovi, a žene su zbog toga iz glasa kukale, "kao za mrtvacem".

Nataša Anđelić

izvor:srpsko nasledje